

Студент 1 курсу

факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ

**ХАРАКТЕРНІ РИСИ І ТРУДНОЩІ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ
ДО РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ВКЛЮЧЕННЯ
ЇЇ В ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ**

Анотація. Розглянуто основні проблеми при переході України до ринкової економіки, її особливості та закономірності.

Аннотация. Рассмотрены основные проблемы при переходе Украины к рыночной экономике, ее особенности и закономерности.

Annotation. In this article the main problems of transition of Ukraine to market economy, its features and common factors are considered.

Ключові слова: Україна, ринкова економіка, зовнішньоекономічна політика, інтеграція.

Перехід до ринкової економіки має відбуватися при врахуванні економічних, політичних, історичних та психологічних особливостей, що характерні для нашої країни. Після 1917 року впродовж майже 70 років країна йшла шляхом розвитку економіки, яка ігнорувала ринок. Результат відомий: створено суспільство з низькою ефективністю виробництва і відсталим рівнем життя людей, загальним одержавленням і монополізованою, негнучкою економікою, відсутністю демократичних інститутів. Це сприяло проведенню політики економічного відособлення від світового ринку. Саме тому Україна не посідає відповідного місця у міжнародному поділі праці і зовнішньоекономічних зв'язках. Унаслідок приватизації та акціонування підприємств, розвитку фермерства та інших форм господарювання, все значнішу роль починає відігравати недержавний сектор економіки.

У період розбудови незалежної української держави гостро постало питання про економічні реформи. Перехід до ринку – одна з ключових проблем, вирішення якої визначить перспективи розвитку економіки України, подальшу долю української нації, тому ця тема є актуальною.

Актуальні аспекти та проблеми переходу України до ринкової економіки вивчали: А. Гальчинський (докт. екон. наук, професор), В. Геєць (докт. екон. наук, професор, віце-президент НАН), А. Чухно (докт. екон. наук, професор), М. Долішній (академік НАН), А. Покритан (один із засновників одеської економічної школи, видатний фахівець з питань політичної економії).

Метою дослідження є вивчення особливостей переходу України до ринкової економіки, розвиток нашої держави в цих умовах. Досягнення визначеної мети, передусім, передбачає, розв'язання завдань, зміст яких визначається гостротою проблем як в економіці в цілому, так і в зовнішньоекономічній сфері.

Закономірністю перехідної економіки є нестабільність і нестійкість, оскільки в

до швидких якісних змін в економічному і соціальному житті суспільства. У зв'язку з цим треба передбачати альтернативні шляхи її розвитку. Потенційно існує широкий спектр перспектив: від повернення у певній формі до авторитарно-бюрократичної системи і до постіндустріального суспільства; від корумпованої тіньової економіки до праволіберальних, заснованих на приватній власності систем. Слід урахувати і те, що альтернативність має певні межі, які зумовлені об'єктивними і суб'єктивними чинниками. Критерієм цього вибору є як загальні тенденції розвитку світової цивілізації, так і врахування реальних ресурсів, національних особливостей, історичних традицій, географічного та геополітичного становища. Отже, формувати економічну стратегію слід, спираючись на перелічені чинники.

Економіка України перед початком ринкових трансформацій була адміністративно-командного типу, де домінував тотальний монополізм: власності, централізовано-директивного прийняття рішень і технологічний монополізм. Існувало багато підприємств, які виробляли 60 – 100 відсотків певного виду продукції. Така монополія не є ринковою. Вона не передбачає конкуренції, ринкових відносин, робить господарюючим суб'єктом систему державних установ, а підприємства виконують лише виробничі функції [1, с. 70–75].

Негативно впливає на формування ринкових відносин в Україні і великомасштабна економіка з незавершеним циклом виробництва, а також спеціалізація колишнього Радянського Союзу на важкій промисловості, військово-промислового виробництва та видобувних галузях. Саме це сьогодні відтворює нестачу товарів народного споживання з одного боку, і технічну та технологічну відсталість – з іншого. Це породжує величезну потребу в придбанні нафти та газу на світовому ринку, а отже, з'являються проблеми з торгівельним балансом.

Створення достатньої кількості підприємств в Україні, які б формували конкурентне середовище, може здійснюватися двома шляхами: реформуванням існуючих підприємств і створенням нових. Перший шлях передбачає: демонополізацію; роздержавлення і приватизацію; залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для структурної перебудови підприємств. Другий шлях ставить за мету сприяння розвитку малого та середнього бізнесу; залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для створення нових підприємств, а також реструктуризації застарілих, тих, які потребують повного оновлення [2, с. 12].

Особливістю розвитку світового господарства наприкінці ХХ сторіччя є перехід до фази глобалізації. Глобалізація економіки перетворює ці зв'язки у вирішальний фактор прогресу не тільки окремих національних господарських комплексів, а і безпосередньо виробничого сектору. Сукупна економічна могутність тієї чи іншої держави визначає й зростання її ролі як потенційного або реального конкурента на світовому ринку. Ще ніколи зовнішньоекономічні зв'язки не мали такого значення для всіх суб'єктів виробничого процесу, як у наші дні. І, безперечно, залежність загальноекономічних успіхів окремих країн світу від їх активності на світовому ринку дедалі більше посилюватиметься.

Світогосподарські відносини переходять у новий якісний стан, який характеризується тим, що економічне співтовариство з простої сукупності більш-менш взаємозалежних країн перетворюється в цілісну економічну систему.

Як інші постсоціалістичні країни, Україна швидко вростає в цю систему, відчуваючи на собі як позитивний, так і негативний її вплив. В умовах геоекономічної конкуренції надзвичайно важливо визначити та на практиці реалізувати порівняльні та конкурентні переваги України.

Формування раціональної структури зовнішніх зв'язків у сучасних умовах – не тільки результат виявлення урядом країни певних існуючих факторних переваг, скільки результат здійснення на різних рівнях скоординованої стратегії створення

та нарощування переваг, причому не тільки факторних, але й тих, що пов'язані з характером попиту, наявністю комплексів, які підтримують основне виробництво, характером конкуренції на внутрішньому ринку та стратегією фірми. Зрозуміло, що для вирішення цих завдань вже недостатньо покладатися лише на ліберальні підходи щодо режиму торгівлі. Важливо забезпечити послідовну і цілеспрямовану стратегію розвитку, спрямовану на вихід на вищі щаблі міжнародної конкурентоспроможності. Слід зазначити, що фактично економічна теорія еволюціонує в бік визнання системного характеру конкурентоспроможності на відміну від приділення в минулому уваги лише окремим чинникам конкурентоспроможності. На найвищому рівні можуть знаходитися лише ті країни, які набувають саме системної, а не часткової конкурентоспроможності [3, с. 23].

Наявність розвинутої ринкової інфраструктури передбачає існування розгалуженої та ефективно працюючої системи банківських, фінансових, інвестиційних, торговельних, посередницьких (біржових, брокерських), аудиторських, юридичних установ, організацій, а також сучасних інформаційних мереж. Саме ці установи сприяють адаптації структури виробничої діяльності до вимог ринку. В Україні ринкова інфраструктура є недорозвинутою і недостатньо якісною за характером своєї діяльності, що суттєво погіршує можливості для розвитку порівняльних та конкурентних переваг.

Наявність розвинутої виробничої інфраструктури – мереж транспортування, зберігання, постачання, зв'язку, системи науково-дослідної діяльності тощо. В Україні ця сфера знаходиться у відносно непоганому стані, але її стан погіршується через відсутність достатнього фінансування і потребує істотної модернізації. Існування розвинутих систем розвитку людського потенціалу, включаючи системи освіти і професійного навчання, медичного обслуговування, відпочинку, культури тощо [4, с. 46].

В Україні деякі з цих компонентів (освіта, професійне навчання, культура) традиційно були на високому рівні, але останніми роками зазнають великих втрат через недостатнє фінансування. У глибокій кризі знаходяться системи, що забезпечують здоров'я населення, і це негативним чином позначається на стані основного чинника конкурентоздатності в сучасній економіці – працездатності людини.

На рівень конкурентних переваг впливають, окрім структур, що діють у секторах, також наявні галузеві та міжгалузеві структури, які:

сприяють кооперації виробників та залученню додаткових ресурсів розвитку, наприклад, фінансово-промислові групи, об'єднання, консорціуми;

оптимізують розподіл ресурсів у міжнародному масштабі та забезпечують концентрацію виробничої та комерційної діяльності – ТНК;

полегшують маркетинг при освоєнні зарубіжних ринків, наприклад, спільні торговельні фірми та об'єднання, комерційні представництва, спільні фірми та банки за кордоном тощо.

Подібні структури в Україні знаходяться лише в початковій стадії розвитку і не можуть складати конкуренцію аналогічним структурам з розвинутих країн [5, с. 13].

Україна і сьогодні може вважатись країною, яка володіє відносно якісними та недорогими ресурсами за такими напрямками: по-перше, це запаси корисних копалин (залізна та марганцева руди, сірка, ртуть, титан, уран, мінеральні солі, гіпс, граніт, мрамур та ін.), які є у значних обсягах; по-друге, потенційно дуже родючі сільськогосподарські угіддя; високий рівень кваліфікації певних категорій робочої сили та працівників при відносно низькому рівні оплати праці; розвинута система науково-дослідних закладів, як основи для розробки та впровадження нових технологій; великий масштаб основних виробничих фондів у окремих галузях економіки (металургії, хімії, нафтопереробці, важкому машинобудуванні

тощо); привабливі природно-кліматичні умови в ряді регіонів України, особливо в Криму та Закарпатті.

Виходячи з наведеного, можна в цілому вважати, що за відповідних організаційних та фінансових умов, а також при належній комерційній роботі на зовнішніх ринках економіка України може зберігати порівняльні переваги у таких галузях та виробництвах: добувна промисловість з видобутку наведених корисних копалин; сільське господарство: насамперед, виробництво цукру, олії, свіжих овочів та фруктів; харчова промисловість (кондитерська промисловість, виробництво безалкогольних напоїв та соків, продукти на основі переробки м'яса та молока тощо); тютюнова промисловість; виробництво алкогольних напоїв; окремі низькотехнологічні виробництва в хімії (сірчана кислота, мінеральні добрива, броміди тощо); матеріалоемна, особливо металоємна продукція важкого машинобудування, включаючи комплектне енергетичне устаткування, обладнання для металургійних заводів, виробництво верстатів, дорожньо-будівельної техніки з використанням імпортованих вузлів та комплектуючих; ракетно-космічна техніка; виробництво важких транспортних літаків; окремі підгалузі у суднобудуванні; окремі сектори у сільськогосподарському машинобудуванні; виробництво комп'ютерної техніки та інших електронних та електротехнічних приладів на базі імпортованих вузлів, деталей та комплектуючих; розробка окремих видів зброї та військової техніки; окремі наукоємні високотехнологічні виробництва (виробництво зварювальної апаратури, порошкова металургія, виробництво нових видів матеріалів із специфічними властивостями тощо); надання окремих видів послуг (транспортних, оздоровчого туризму, інжинірингових послуг, у галузі освіти, передусім у галузях технічних наук) [6, с. 314].

Отже, вивчивши особливості переходу України до ринкової економіки, розвиток нашої держави в цих умовах, слід констатувати, що Україна на сьогодні поступово втрачає позиції у капіталомістких та високотехнологічних галузях. Якщо за факторними умовами вона, як це видно з наведеного, все ще зберігає певні переваги, то стосовно інших компонентів конкурентних переваг цього, на жаль, сказати не можна.

Руйнування платоспроможного попиту та значна переорієнтація споживчих пріоритетів у бік і створює вкрай незадовільні умови для еволюції конкурентних переваг.

Наук. керівн. Зайцева І. С.

Література: 1. Бендерський Ю. Реалії світогосподарських процесів і місце в них України / Бендерський Ю. // Економіка України. – 2003. – № 1. – С.70–75. 2. Бойко О. В. Міжнародний імідж України: який він і кому потрібен / Бойко О. В. // Трибуна. – 2004. – № 1–2. – С. 12. 3. Економічна політика : навч. посібн. / під ред. Буяна І. В. – Тернопіль : ТАНГ, 2000. 4. Зовнішньоекономічна політика. Світове господарство // Реферативний журнал. – 2001. – № 4. – С. 46. 5. Кийданський К. Інтеграційні процеси та визначення зовнішньоекономічної політики України в господарському контексті / Кийданський К. // Фінансова консультація. – 2000. – № 43. – С. 13. 6. Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: інвестиційні аспекти. Матеріали 4-ї міжнародної наукової конференції. – 1999. – 13 – 15 вересня, Ялта. – 314 с.